

Гетта Василь Григорович,

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологічної освіти та
інформатики Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені
Т.Г. Шевченка

Єрмак Сергій Миколайович,

кандидат педагогічних наук, доцент, учений
секретар Академії Державної пенітенціарної
служби

ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

Проблема девіантної поведінки молоді не нова. Її досліджували як зарубіжні психологи і педагоги (З. Фройд, Е. Фромм, К. Хорні), так і вітчизняні (Н. Алікіна, В. Погребняк, Д. Шахмаєва та ін.). Проте ця проблема залишається актуальною і в даний час. Фактори, що впливають на поведінку підростаючого покоління, молоді, з часом змінюються, одні втрачають свій вплив, інші навпаки посилюють, з'являються нові. Тобто девіантна поведінка молоді, як і завжди, потребує уваги.

Під проявами девіантної поведінки ми розуміємо грубість у ставленні до оточуючих, недисциплінованість, бродяжництво, хуліганство, пияцтво, агресивність та ворожі прояви. Перелік негативних проявів доволі великий, однак, як правило вони проявляються не поодинокі, а у взаємозв'язку. Досвід показує, що, наприклад, п'яниця, як правило, є злодієм, бо треба за щось пити, в стані сп'яніння він стає агресивним тощо. Це в деякій мірі полегшує запобігання девіантної поведінки молоді людини. Так в даному прикладі поборовши пияцтво, є вірогідність подолати інші недоліки. Тому в «букеті» недоліків важливо знайти складову від якої залежить прояв інших недоліків. Не менш важливо з'ясувати вплив спадковості на поведінку молоді людини, за свідченням багатьох дослідників найбільш складними є спадкові недоліки, генетично закладені в код людини. Ми визнаємо, що деякі хвороби є спадковими, то чому ж не можуть бути спадковими недоліки в поведінці.

Неоднозначними є недоліки пов'язані з віковими особливостями молоді. Так недоліки пов'язані, наприклад, з потягом (З. Фрейд) можуть з часом зникнути, або навпаки зрости, перейти в хворобу. Найбільш небезпечними для суспільства є агресивні та ворожі прояви молоді людини. В той же час вони найважче піддаються виправленню, хоча багатьма дослідниками вважається, що агресія є набутою моделлю соціального поводження (Л. Берковитцу, А. Бандура).

Для запобігання прояву девіантної поведінки молоді важливо знати основні теорії агресії. Найбільш обґрунтованими серед відомих є такі: теорія потягу (З. Фрейд, К. Лоренц), фрустраційна теорія агресії (Дж. Доллард, Н. Міллер) та теорія соціального навчання (А. Бандура) [1].

Особливої уваги заслуговує теорія соціального навчання, відповідно до якої агресія та інші негативні прояви вважаються набутою моделлю соціального поводження. Вона відкриває простір для усунення недоліків шляхом педагогічного впливу. Отже, прояв девіантної поведінки буде ослаблений і навіть усунутий, якщо усунути причини і умови її виникнення.

Важливо також знати основні причини девіантної поведінки молодих людей. Як показують проведені нами дослідження [2], найбільш суттєвою причиною є недостатність, а то й низький півень їх самостійності. Останнім часом надмірна опіка дітей батьками спричиняє їх інфантильність. Поширення мобільного зв'язку призвело до тотального контролю дітей батьками. В дітей відпала потреба самостійно приймати будь-яке рішення. За них все вирішують батьки. В школі теж немає особливої потреби самостійно приймати рішення. Вчителі, класні керівники (вони теж, у деякому розумінні, є батьками) привчають учнів до виконавської діяльності. Надмірна опіка призводить до розвитку схильності підпадати під вплив лідерів з негативною соціальною спрямованістю. Така схильність з часом стає рисою характеру. Виникає питання: «Чому вони підпадають під вплив негативних, а не, так би мовити, лідерів з позитивною спрямованістю»? Відповідь проста. Позитивні лідери спілкуються з самостійними, творчими, активними молодими людьми.

Не менш важливою, за нашими спостереженнями, є друга причина – це необ'єктивна самооцінка, максималізм. Вона спричиняє завищені вимоги до оточуючих (друзів, батьків, суспільства). Відчувши незадоволення своїх потреб, молода людина звинувачує не себе, шукає причину не в собі, а в оточуючих. Неадекватний рівень вимог спричиняє пошук їх реалізації будь-яким шляхом, переважно злочинним.

Можливий варіант і навпаки – відсутність вимог до оточуючих, байдужість. Таких в простолюдді називають «божа корівка». Всі ним опікуються, задовольняють потреби, забаганки. Проте настає час, коли це закінчується, треба задовольнити свої потреби самому. Ось тут і проявляється негатив. Всі навколо винуваті, тільки не я. Критиканство, озлобленість беруть верх над здоровим глуздом. Такі молоді люди схильні до агресивних та ворожих проявів.

Ще одна, на наш погляд, важлива причина девіантної поведінки молоді – відсутність чітко виражених життєвих цілей. Часті суспільні зміни політичних настроїв, економічні труднощі спричиняють у молоді професійну невизначеність. Опанувати затребувану професію, багато хто з них не може, тому доводиться виконувати «чорнову» роботу, яка звичайно не дає задоволення та оплачується не так високо, як хотілось би. Виникає явище трудової міграції. Пошук роботи за кордоном пов'язаний з великими труднощами, з фізичною виснаженістю, відірваністю від сім'ї. Як наслідок, для зняття цієї напруги починають вживатись психоактивні речовини, що переходить в алкогольну чи наркотичну залежність.

Отже, причин девіантної поведінки молоді є багато – низький рівень самостійності, завищена самооцінка, професійна невизначеність, соціальна незрілість, не сформованість світогляду, відсутність конкретних життєвих цілей, незадоволеність собою тощо. Кожна з них для запобігання відповідного прояву девіантної поведінки потребує відповідної реакції сім'ї, школи, суспільства. В цьому і полягає складність вирішення даної проблеми. Для

підвищення результативності треба шукати узагальнений підхід впливу на дитину, юнака, молоду людину.

Звичайно найбільший вплив на особистість здійснює середовище, в якому вона знаходиться. Здорове середовище найкращий вихователь. Хоч це й звучить як лозунг, але так воно і є. Проте, проблема в тому, як його створити. В ідеальному варіанті здорове середовище це таке в якому панує справедливість, доброзичливість, зразковість поведінки, взаємодопомога, добробут. Отже, нам треба наближатись до реального середовища подібного до ідеального і тоді багато проблем виховання молоді перестануть бути проблемою.

В реальних умовах важливо намагатись впливати на свідомість дитини, учня чи молодої людини. Свідомість – це внутрішній регулятор поведінки людини. Сучасна педагогіка має багато засобів ефективного впливу на свідомість учнівської і студентської молоді. Великі надії, в цьому плані, покладаються на новий підхід до навчання – компетентністний. Він передбачає поряд з формуванням знань та умінь виховування світоглядних, загальнолюдських якостей.

Величезне значення, на наш погляд, у запобіганні девіантної поведінки молоді має діяльнісний підхід до виховання. Діти, учні, студенти повинні повсякденно бути зайнятими позитивними справами – спортом, технічною, художньою творчістю, екологічними, природозберігаючими справами, домашньою роботою тощо. Свого часу К. Ушинський зазначав, що бездіяльність буває причиною безлічі аморальних вчинків. Якщо в якомусь закладі діти страждають від нудьги, то слід неодмінно чекати, що з'являться і злодюжки, і брехуни, і зіпсовані сластолюбці, і капосні пустуни.

Не менш важливим засобом запобігання девіантної поведінки молоді, як уже говорилося, має обґрунтований рівень їх самостійності, щоб у молоді формувалося почуття причетності до суспільного життя, розуміння свого місця в житті. Необхідно, щоб у кінцевому результаті освітній і виховний процес підвищував рівень відповідальності та впевненості в собі.

Важливим засобом запобігання девіантної поведінки молоді є дотримання справедливості в усьому і завжди. Ніщо так не обурює молоду людину як несправедливість, це стосується й дорослих людей. Проте вони вже адаптовані до неї, знають як реагувати на неї. А молодь на несправедливість реагує бурхливо, часто злісно, в пориві гніву може вчиняти навіть злочин.

Зазначені засоби запобігання девіантної поведінки молоді не нові, проте в умовах швидких суспільних змін, їх треба застосовувати по новому, з урахуванням тих подій та обставин що виникають в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Руденко Л.М. Біхевіоральний підхід до вивчення агресивної поведінки розумово відсталих дітей/ *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2014. Вип. 28. С. 332–37. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_28_72 (дата звернення: 13.03.2020)

2. Єрмак С. М. Напрями профілактики соціально негативних форм девіантної поведінки неповнолітніх. *Кримінальне право: традиції та новації: матеріали III міжнар. круглого столу, присвяченого вшануванню пам'яті видатного вченого, Героя України, академіка В.В. Сташиса, м. Чернігів, 7–8 верес. 2017 р.* Чернігів: Десна Поліграф, 2017. С. 125–127.